

Enigma Otiliei,
de George Călinescu
Caracterizarea personajului Otilia Mărculescu

- *personaj principal de roman modern, obiectiv, realist-balzacian* -
- *personaj realist și modern* -
- *tipul feminității* -

I. Introducere

I. 1. Situatrea contextuală

Publicat în 1938, romanul „Enigma Otiliei” este un roman de inspirație socială, însumând „**dosare de existență**” ale unor tipologii umane determinate în primul rând de circumstanțele sociale, apoi de datul psihologic și de factorul ereditar, dar și un roman cu problematică urbană, roman de dragoste și Bildungsroman (surprinzând etapele devenirii celor 2 adolescenți, Felix Sima și Otilia Mărculescu).

George Călinescu (1899 - 1965) susținea, încă din 1932, necesitatea apariției în literatura română a unui **roman de atmosferă modernă**, deși respingea teoria lui Eugen Lovinescu a **sincronizării** obligatorii a literaturii cu filozofia și psihologia epocii, argumentând că literatura trebuie să fie în legătură directă cu „sufletul uman”.

I. 2. Ipoteza de lucru

Preluând personajul-tip din literatura clasică dominat de o trăsătură dominantă de caracter, Călinescu îi atribuie dimensiuni sociale și psihologice, construind astfel un **personaj realist tipic**. Scriitorul **modernizează tehnica narativă**, folosește detaliul în descrieri arhitecturale și în analiza personajelor, înscriindu-se astfel în **realismul modern al secolului al XX-lea**.

Ea este **personajul principal**, eponim, care impresionează prin personalitatea complexă și enigmatică. Încadrându-se în categoria **personajelor „rotunde”** („care nu poate fi caracterizat succint și exact”, E.M.Forster), este reprezentativă pentru modernitatea romanului, atât prin tehnicile de realizare, cât și prin problematica sa existențială, reprezentând enigmatica dramă a feminității.

(**Otilia Mărculescu** reprezintă o proiecția autorului în afară, după cum însuși Călinescu mărturisea „*Otilia este eroina mea lirică, proiecția mea în afară, o imagine lunară și feminină... Eroina este tipizarea mea în variantă feminină. Otilia este oglinda mea de argint*”).

II. Argumentarea

1. **Ca eroină realistă și modernă, Otilia este tipică pentru categoria** tinerelor inteligente, cu sensibilitate artistică și atracție către lux și călătorii în străinătate, ceea ce ar constitui o componentă importantă a femeii enigmatice dintotdeauna. Firea captivantă a tinerei este sugerată **indirect** și de titlul romanului (personaj eponim), care scoate în evidență un personaj tipic de **feminitate enigmatică** și controversată pentru toate personajele romanului.

Deși **titlul** original al romanului a fost **Părinții Otiliei**, scriitorul având în vedere **tema paternității**, a satirizării relației copil-părinte degradate din cauza banului (după modelul romanului balzacian **Père Goriot** ce are în centru motivul paternității), la sugestia editorului, titlul a devenit **Enigma Otiliei** formulare care reliefează misterul și ambiguitatea personajului central. Sortită să oscileze „*între da și nu, între solar și mister, între real și utopic [...] înscriindu-se simultan în eternul feminin și în clipă*” (Constantin Ciopraga), Otilia rămâne, până la sfârșit, o ființă enigmatică.

(În legătură cu această schimbare, autorul explica: „*Nu Otilia are vreo enigma, ci Felix crede ca o are. Pentru orice tânăr de 20 de ani enigmatică va fi în veci fata care îl respinge, dându-i, totuși, dovezi de afecțiune [...]. Această criză a tinereții lui Felix, pus pentru întâia oară față în față cu absurditatea sufletului unei fete, aceasta este enigma*”. Astfel, legătura dintre titlu și ideea textului derivă din încercarea eșuată a lui Felix, dar și a lui Pascalopol de a o înțelege pe Otilia.)

2. Din punctul de vedere al **relației spațio-temporale**, ea aparține unei epoci în care burghezia era în prăbușire, ea făcând parte din acest grup social: „într-o seară de la începutul lui iulie 1909” „în strada Antim”. Cititorului îi este **prezentată prin intermediul lui Felix Sima**, care, abia sosit în casa tutorelui său, moș Costache Giurgiuveanu, și, neprimut așa cum s-ar fi așteptat,

este gata să plece. Înainte de a-i vedea chipul, Felix îi aude **vocea** cristalină și, din clipa aceea, o va iubi necondiționat. Ea îl introduce în atmosfera familiei și tot ea face prezentările.

Portretul fizic, relatat **direct** prin ochii lui Felix, ca **personaj-martor**, și construit prin **tehnica detaliului**, sugerează trăsăturile morale proprii feminității: delicatețe, tinerețe, farmec, cochetărie, distincție, ingenuitate atât prin alura ei („Fata, subțirică, îmbrăcată într-o rochie foarte largă pe poale, dar strânsă tare la mijloc și cu o mare coleretă de dantelă pe umeri, îi întinse cu franchețe un braț gol și delicat...”), cât și prin fizionomia sugestiv creionată „... un cap prelung și tânăr de fată, marcat de bucle, cazând până la umeri”. Retras în camera sa, Felix rememorează portretul Otiliei în **antiteză** cu cel al Aureliei: „Fata părea să aibă 18-19 ani. Fața măslinie cu nasul mic și ochii foarte albaștri arăta și mai copilăroasă între multele bucle și gulerul de dantelă. Însă în trupul subțiratic, cu oase delicate de ogar, de un stil perfect, fără acea slăbiciune suptă și pătată a Aureliei, era o mare liberă de mișcări, o stăpânire desăvârșită de femeie”.

3. **Statutul său social**, aflat în strânsă legătură cu conflictul constituit în jurul moștenirii, prefigurează **motivul romantic al orfanului**. Biografia eroinei este singulară și enigmatică: este fiica celei de a doua soții a lui Costache Giurgiuveanu, o femeie frumoasă și bogată, care murise „de supărare” și-i lăsase lui toată averea, laolaltă cu îndatorirea creșterii Otiliei. Costache o iubește ca pe fiica lui, dar avariția îl împiedică s-o înfieze oficial sau să-i asigure, în mod concret, un viitor.

Conflictul oferă o imagine de ansamblu al existenței acestui personaj și totodată reliefează **tema moștenirii**, fapt ce îi determina pe membrii familiei Tulea să o privească pe Otilia ca pe o amenințare în obținerea averii lui Costache Giurgiuveanu: „tanti Aglae și cu Aurica nu pot să mă sufere fiindcă le e teama ca să nu piardă moștenirea”.

Din punct de vedere psihologic, nu era o fire prea veselă, dar iubea multe: „Am linia inimii netedă, asta înseamnă că sunt o fată de inimă, capabilă de dragoste profundă (ce nostim!)”. Este subliniată și nehotărârea ei, între pasiune și responsabilitate: „Era studentă la Conservator, dar încă nu hotărâse ce va face cu viața ei. **Din acțiunea** romanului se prefigurează **firea capricioasă și frivolă**: „Sunt foarte capricioasă, vreau să fiu liberă”. Obişnuită cu luxul și răsfățată de când trăia mama ei, odată ajunsă sub tutela tatălui vitreg, începe să învețe ce înseamnă singurătatea și răutatea celor din jur. De aceea, după cum îi povestește lui Felix, își trăiește cu bucurie viața fără a se gândi vreun moment la viitor („Am avut întotdeauna frică să hotărâsc lucrurile dinainte, lucrurile care nu sunt încă în puterea mea”), căci dramele copilăriei produse de zgârcenia lui Costache și de răutatea Aglaei au maturizat-o. Comportamentul deviant al celor din familie îi determină un **complex al orfanului**, cu atât mai mult cu cât i se amintește mereu că-i crescută din milă și că nu e demnă de numele Giurgiuveanu: „degeaba îl lingusești pe Costache”, îi spune Aglae de față cu toata lumea „și te zbenguiești, Costache nu te iubește. Eu să fiu și nu te aş iubi dacă nu ai fi copilul meu, din sângele meu”.

Așadar, cu un statut incert, Otilia își găsește singura protecție în Leonida Pascalopol față de care nutrește sentimente amestecate, paterne și senzuale („Oricât de independentă aş fi, simt nevoia unei ocrotiri”).

4. **Perspectiva narativă** este relevantă caracterizării. Aceasta este de tip „par derrière”, iar naratorul construiește **în mod direct** un personaj, el ironizând în mod repetat dezordinea din viața tinerei, făcând legătura cu dezordinea din camera sa: „O amestecătură comică. Un pantof era în pat, pe o carte deschisă, pus probabil ca să nu se închidă volumul legat prea dur”. În ceea ce privește **tehnicile de construcție** a personajului, se îmbină tehnici moderne precum tehnica **detaliului semnificativ, comportamentismul și reflectarea poliedrică**.

Până în cap. al XVI-lea, Otilia este prezentată exclusiv prin **comportamentism** (fapte, gesturi, replici), fără a-i cunoaște gândurile din perspectiva unică a naratorului, cu excepția celor mărturisite chiar de personaj. Această tehnică e dublată de **reflectarea poliedrică**. Relativizarea imaginii prin reflectarea în mai multe oglinzi alcătuiește un portret complex și contradictoriu: „fetița” cuminte și iubitoare pentru moș Costache, fată exuberantă, „admirabilă, superioară” pentru Felix, femeia capricioasă, „cu un temperament de artistă” pentru Pascalopol, „o dezmațată, o stricată” pentru Aglae, „o fată deșteaptă”, cu spirit practic, pentru Stanică, o rivală în căsătorie pentru Aurica.

Fascinantă și imprevizibilă, Otilia se diferențiază de alte personaje feminine din literatura română, de Sașa Comăneșteanu din *Viața la țară*, de Duiliu Zamfirescu sau de Olguța din *La*

Medeleni, de Ionel Teodoreanu, prin aceea ca ea se afla permanent într-un proces dinamic, în continuă devenire.

5. Prin **tehnica comportamentismului** se prefigurează trăsătura principală de caracter, **nehotărârea** ce rezultă din vorbe, fapte, gesturi. **Definită indirect**, Otilia este un **personaj complex și rotund**, cu un comportament derutant, fiind capabilă de emoții puternice, apoi trecând brusc de la o stare la alta, împrăștiată și visătoare, deseori dovedind în mod surprinzător luciditate și tact. Este un amestec ciudat de atitudine copilăroasă și matură în același timp: aleargă desculță prin iarba din curte, se urca pe stogurile de fân în Bărăgan, stă ca un copil pe genunchii lui Pascalopol, dar este profund rațională și matură atunci când îi explică lui Felix motivele pentru care ei doi nu se pot căsători, dovedind o autocunoaștere desăvârșită a propriei firi: „Eu am un temperament nefericit: mă plictisesc repede, sufăr când sunt contrariată”.

Comportamentul fetei este contradictoriu și derutant, dar ascunde o intuiție remarcabilă și multă **maturitate**, deoarece, sub aparența frivolității, a cochetăriei, a mirajului luxului, se disimulează convingerea fermă a eroinei că, într-o lume a bărbaților, o orfana fără zestre nu-și poate găsi un loc acceptabil decât prin lumina frumuseții, tinereții și a spiritului. Lucidă și irațională, cunoscând bine atât defectele cât și calitățile (autocaracterizare), Otilia va lua decizia de a-l părăsi pe Felix și de a-i deveni soție lui Pascalopol, cel care o protejase patern până atunci.

Alternanța dintre teribilele copilării și rațiunea rece prin care judecă și explică imposibilitatea mariajului dintre ea și Felix nedumerește și bulversează. Împrăștiată și dezordonată, acceptă cu luciditate protecția lui Pascalopol și respinge cu delicatețe manifestările sentimentale ale lui Felix. Înțelegătoare și plină de tact în comportamentul ei față de moș Costache, dar aparent imună la răutățile celor din clanul Tulea, ea rămâne **enigmatică** prin amestecul unui farmec juvenil cu o maturitate profundă.

7. Personajul se **autocaracterizează** în mai multe rânduri. După ce termină de cântat o piesă muzicală, lasă mâinile în poală și exclamă: „Ce sentimentală sunt!” Îi mărturisește lui Felix o veșnică tulburare interioară, fiind atrasă de tot felul de lucruri, mai mult sau mai puțin importante. Otilia derutează pentru că trece brusc de la o stare la alta. De fiecare dată, ea apare altfel în ochii celor din jur. Fiecare înțelege o parte din ea, dar nimeni nu o poate pătrunde cu adevărat. **Limbajul** eroinei este elevat, fraze cultivate, în care se simte o sensibilitatea și forță lăuntrică, trădează, indirect, firea delicată și educația solidă.

6. Un **procedeu modern, balzacian** de caracterizare a personajului este mediul ambiant, camera Otiliei definind-o întru totul prin **detaliile** cu semnificații comportamentale: „o masă de toaletă cu trei oglinzi mobile și cu multe sertare, [...] un scaun rotativ pentru pian”, ceea ce ar putea fi interpretat ca sugestie pentru firea ei imprevizibilă, manifestându-se aici **motivul romantic oglinzilor**. Dezordinea tinerească a lucrurilor aruncate amestecat peste tot – rochii, pălării, pantofi, jurnale de moda franțuzești, cărți, note muzicale, păpuși –, sugerează **structura psihică a personajului**, exuberanța juvenilă, un univers spiritual al „ascunzișului feminin”, cum afirma în mod direct **naratorul omniscient**. Dezordinea din cameră, păpușile de stofa și patul scund dau încăperii aerul de zăpăceală specific unei adolescente ce abia a depășit anii copilăriei. Din câteva detalii se recompune o eroină plină de feminitate, o intelectuală rafinată și o fire sensibilă la frumos.

8. **Relația Otiliei cu personajele romanului**, ca formulă estetică modernă de caracterizare **poliedrică**, scoate în evidență **ambiguitatea** personajului în percepția celorlalți. Relativismul (subiectivismul) cu care este privită din mai multe unghiuri de vedere, foarte diferite, asociază în mod fericit puritatea și farmecul natural al vârstei cu o maturitate surprinzătoare, Otilia fiind de o tulburătoare seriozitate ori zvăpăiată ca o fetiță, ceea ce dă o fascinație cuceritoare personajului. Portretul sau este unul mai complex, fiind singurul personaj care beneficiază de un **portret complex** construit prin **metode deterministe**. Astfel, pentru Felix ea este femeia în **ipostaza idealului romantic**, pentru Pascalopol este **feminitatea** însăși, iar pentru Titi este **obiectul fanteziilor** sale erotice.

Tânăra enigmatică este cel mai controversat personaj al romanului. Fiind construit prin **tehnica pluriperspectivismului**, apare în opinia personajelor în mod diferit și stârnește contradicții surprinzătoare. „Enigma ei este însăși feminitatea ei, mereu proaspătă, de un magnetism care deformează și pe avarul Costache și pe cei mai rigizi dușmani ai ei.” (Pompiliu Constantinescu). (Moș Costache o iubește pe „Otilica”, „pe fe-fetița mea”, el fiind „papa”, care primește de la ea un

strop de tinerețe, lumină și vioiciune. Raționalul Felix vede în Otilia „o fata admirabilă, superioară, pe care n-o înțeleg”. Pascalopol o privește pe Otilia ca pe femeia în devenire, are răbdare cu ea, dar nu distinge „ce e patern și ce e viril” în dragostea lui pentru tânără, pe care o consideră „o artista” și care îl încântă și îl emoționează, „e ca o rândunică”. Pentru Stanică Rațiu, Otilia este o femeie cu „spirit practic”, care știe ce vrea și cum să se descurce în viață: „deșteaptă fată!”. Aglae o considera „o zănatică”, „o dezvățată”, „o stricata”, care sucește capul băieților de familie, deoarece chiar și pe Titi reușise să-l cucerească, iar Aurica o urăște și o invidiază pentru că are succes la bărbați.)

Incitanta „enigmă a Otiliei” se naște mai ales în mintea lui Felix, care „își dădea prea bine seama că iubește pe Otilia, fără să poată determina conținutul acestui sentiment”, fiind derutat de reacțiile fetei. **Biletul de amor** pe care i-l scrie stârnește în tânărul îndrăgostit chinuitoare stări contradictorii, de la speranță, la deprimare, de la frenezie la amărăciune, ca, în cele din urmă, purtarea Otiliei să-l arunce într-o stare chiar mai confuză decât cea inițială: „fii cuminte, mai vorbim noi, alta data”. Tânărul nu-și poate da explicații plauzibile pentru comportamentul fetei, ce rămâne până la sfârșitul romanului o **tulburătoare întruchipare a naturii contradictorii a sufletului feminin**. Față de Felix, Otilia are gesturi familiare, tandre, ce ilustrează deseori o grija maternă pentru el.

Finalul romanului este deschis în privința destinului Otiliei, modernismul personajului constând și în faptul ca nimeni nu poate dezlega misterul ce se țese în jurul ei, Pascalopol însuși conchizând, după atâția ani, „A fost o fata delicioasă, dar ciudată. Pentru mine e o enigmă”. Fotografia pe care o privește Felix dezvăluie o „femeie frumoasă, cu linii fine, dar nu era Otilia, nu era fata nebunatică”, ci avea un aer de **platitudine feminină**, care nu mai semăna cu imaginea din conștiința lui. De aici reiese ca Otilia este un personaj modern, plin de contradicții.

III. Concluzia

În *Enigma Otiliei*, Călinescu ilustrează o concepție de moralist-clasică, o observație atentă a eticii umane, pe care o clasifică pe tipuri: „Romanul nu apare decât când ne dam seama ca începe să se organizeze o lume de tipuri și de caractere” (George Călinescu). Călinescu se construiește prin îmbinarea trăsăturilor ce țin de clasicismul tradițional (personajele-tip), de romantism (antiteza, motivul orfanului), dar și de realismul modern, de tip balzacian (comportamentismul, determinismul, reflectarea poliedrică) un personaj care fascinează prin revelații și ocultări succesive.